

# Новата балканска библейска живопис като откровение и мястото ѝ в съвременната европейска култура

**Юлия Станкова**

През първите 11 века от своето съществуване византийската живопис непрестанно се променя, следвайки вярата. Едва утихнала в царствената пищност на константинополските храмове, отново бликва, свежа и силна, в малките църкви на византийската провинция.

Един век след края на Византия иконописата започва да запада и опитите да се балсамира чрез копиране на старите образци окончателно я извеждат от лоното на изкуството, като я превръщат в занаят.

И днес на Балканите преобладава манифактурното производство на „иконки“ и това явление е съвсем закономерно, ако го свържем с вярата на днешния човек. Словенският културолог Славој Жижек нарича тази вяра „безкофеинова“, а ние можем да добавим, че „безкофеиновата“ вяра се нуждае от „безкофеинова“ икона. И обратното.

Душата е хладна, не се покрътва, от нея не бликват плач и молитва на покаяние. Тялото натежава пред духа. Разпадането на връзката между Бога и човека, с други думи – разпадането на Христовата мяра, мярата на Богочовека, е повсеместно явление в съвременния цивилизован свят, към който принадлежим и ние – обитателите на Балканите. Философът Даниел Денет в книгата си „Религията като природен феномен“ обозначава разпространеното днес явление „Вярващи във



*Биляна Йованович, Сърбия – „Свети мъченици Вяра, Надежда и Любов и тяхната майка св. София“.*

*Смесена техника върху дърво.*

*Тодор Митрович – „Богородица Одигитрия“.* Акрил върху дърво.



вярата“ (believers in belief). Той твърди, че повечето хора, които се мислят за вярващи християни, всъщност вярват, че е добре да се вярва, но не стигат по-далече от това. Те не поемат по духовната пътека на християнството, не прилагат в живота си учението на Христос и така остават отвън на вярата. Нещо повече – съвременните учени, философи, артисти (включително и Даниел Денет) отричат религията като вреден ментален баласт. Те се страхуват да не загубят посланията им своята универсалност, а самите те да не загубят духовната си свобода. В същата степен са недоверието и предразсъдъците в обратната посока – от страна на църквата към съвременните интелектуалци. Те говорят на различни езици, между тях не възниква диалог.

Очевидно такава среда няма потенциала да породи онова грандиозно православно изкуство, което ни е дала Византия. Едва ли някой самотен балкански гений ще компенсира недоимъка на вяра с мощния си духовен порив и талант. Като имаме предвид това, е добре да оценим адекватно новата православна живопис като явление и да потърсим мястото ѝ в съвременния цивилизован свят. Налага се да поправим грешката да я разглеждаме откъснато от живото тяло на съвременната култура. Рамо до рамо с другите културни течения тя трябва да изпълнява хуманната си мисия.

Какво налага да се зароди това ново изкуство днес на Балканите? Отговорът е многопластов и засяга цялото балканско население





„Богородица от Дейсиса“ (детайл)  
– Костницата на Бачковския  
манастир, XI в.



Тодор Митрович, Сърбия –  
„Св. Григорий, Св. Василий и  
Св. Йоан Златоуст“.  
Яйчена темпера върху дърво.



Биляна Йованович –  
„Св. пророк Ной“.  
Смесена техника върху дърво.

ние, особено онези поколения, които се родихме и остаряхме в изолацията на тоталитарните режими. Ние бяхме насила откъснати от света и ни беше отнета възможността да се съизмерваме с него. Сега, когато външните прегради вече ги няма, продължават да съществуват невидимите прегради вътре в нас. Възниква спешната необходимост да се самоидентифицираме, да намерим лицето си, с което да погледнем другия и да му дадем възможност и на него да ни види, да влезем в диалог. Това самоопределяне се случва едновременно както на лично, така и на обществено

равнище и ролята на съвременния православен художник в него е значима. Като търси себе си той извършва интелектуална работа и заради другите. Той се търси в православната вяра, като се опира на културата, в която тази вяра е дала най-богати плодове, а именно – византийската култура. Но това е само началото на пътя. Вярата е нещо крехко, което лесно се изплъзва под грубия натиск на живота. Тя изисква време и Яковова борба, за да бъде отстоявана. Само събудената душа има нужда от символичен език, чрез който да „очовечава“, да оживотворява реалността, да превръща

безвидното във видно, безобразното в образно. Днес се ражда нова православна живопис със стари корени. Ако новото вино, за което говори Христос, (Мат. 9:17; Марк 2:22, Лука 5:37) са нашите свежи чувства и просветления във вярата, то новите мехове би трябвало да бъдат новия, съответен на тях, художествен език, чрез който да ги споделим. С помощта на този нов образен език художникът прави видим, както за себе си, така и за другите хора, собствения си духовен опит, пробива пътека, която може да бъде разпозната и от някой друг, да му даде смисъл и посока. Ето защо



Юлия Станкова, България – „Умиване нозете на апостолите“. Темпера върху дърво.





Тодор Митрович – „Тайната вечеря“. Акрил върху платно.

плодовете на тази живопис са откровения. Тя е свидетелство, че ние вярваме, плачем и обичаме.

Характерът на древната иконография на библейските събития е подчертано наративен. Така в християнската древност е била преодолявана неграмотността на хората, пригласени в лоното на

църквата. Днес неграмотността е на друго, духовно равнище и библейската образност трябва да се приспособи към това. Старата иконография може да се обели от своята наративна корица и да се разкрие сърцевината на събитието. Това може да стане, като се потърси и развие един или друг за-

„Тайната вечеря“ – мозайка от църквата „Св. Аполинер“, Равена, Италия, VI в.



Йоана Попеску, Румъния – „Адам и Ева“. Темпера върху стъкло.

гатнат аспект в древните образци. Така съвременният художник влиза в богословски диалог с конкретния византийски майстор, учи се от него и го следва.

Както византийската живопис попива в себе си най-доброто от изкуството на античността, така и нашето нововизантийско изкуство трябва да попие в себе си всичко ценно от гледна точка на християнския светоглед, което е създадено в областта на изобразяването до днес, за да затупи с пулса на съвременната култура, без при това да губи иконното си лице.

Пътеката на християнското творчество е пътека към Божието царство, пътека към Божието лице. Когато Божието лице започне да проглежда в създадените образи, всички го разпознаваме.

През април 2008 г. в криптата на храм-паметника „Св. Ал. Невски“ се проведе конференция „Иконата днес“, организирана от фондация „Покров Богородичен“, Националната художествена галерия и сръбския изкуствовед Лазар Маркович. Тя бе съпроводена с изложба на нови икони от балкански автори. Юлия Станкова участва в инициативата с пет свои творби и лекция, от която е инспириран и публикуваният тук текст. Материалът е илюстриран с икони, показани на изложбата, както и с образци на старото византийско изкуство.